2ª entrega Epigrafia Ibèrica (Joan R. Solanes)

3- EL "VAS BIBLIOTECA"

L'escena que ens interessa està pintada en una olla alta trobada a Llíria en 1936 (Fletcher, Llíria XL ; M.L.H;F.13.3). En el fragment aquí representat s'hi veu part de tres cavalls amb genet, tot i que en d'altres fragments hi apareixen un mínim de dos cavalls i genets més. Malgrat el combat de dos lluitadors pedestres, que no apareixen en aquesta il·lustració, sembla tractar-se d'una mena de processó o cavalgata. Els cascs i les atzagaies o dards que exhibeixen els cavallers també podrien ser exhibits en una cavalgata, i el fet que el primer genet miri enrere mentres els altres mirin endavant, interpretat com signe de persecució, bé podria significar el moment en què el cap de la tropa dona una ordre als seguidors. Malgrat la tendència encara actual de l'arqueologia a interpretar qualsevol resta com procedent de nobles, de guerrers o de sacerdots, i mai de pagesos o de botiguers, l'escena no respira gaire ambient bèl·lic, el tractament no em sembla gens ni mica èpic. La sornegueria sembla superar qualsevol grandiloqüència.

Dues de les moltes inscripcions del gerro ens interessen en particular. La primera que considerarem, pintada entre les anques i la cua del cavall, just en la línia del trenc entre dos fragments, l'he reproduïda per a major claredat. La transcripció d'Untermann, perfecta, és :

belar.ban.ir...

Fletcher coincideix en tot llevat en la darrera lletra, **R** que considera insegura i no la transcriu. També Untermann la subratlla per a manifestar una certa inseguretat en la transcripció.

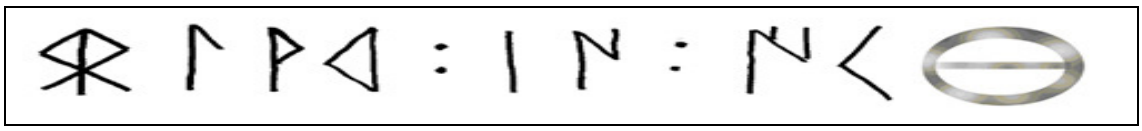

No hauria donat gaire importància a la qüestió si no fos per la situació, diem-ne anal, de l'epígraf, escrit en la mateixa direcció i sentit que els seguits pels excrements en caure a terra. La situació semblava bona per a intentar entendre el sentit d'una frase tan curta. En efecte, l'equivalent èuscar resulta ràpid de trobar: **BELAR BAN** s'assembla molt a **belar**(ra) **ban** (atu) = herba repartir. **IR** només s'assembla amb **hire** = teu, però no acaba d'encaixar en el text. Si poguéssim suposar un darrer signe esborrat **DTE**, llavors **irte** = sortida, coherent amb la resta.

(Sortida de?) Repartir herba, cal suposar que després de ben païda, un tret d'humor potser un pel massa escatològic per al gust actual.

L'altra grup de lletres que tractarem ara crida l'atenció per la seva disposició circular. Cada lletra està situada a l'extrem d'un dels vuit radis que es creuen en el centre. Aquesta disposició és la mateixa que la de les vuit direccions de la rosa dels vents. També podríem recordar que vuit són precisament els tentacles dels octopòdids com el pop (octopus vulgaris). Una reflexió es presenta immediatament al magí : els jardiners no necessiten amb tanta intensitat un esquema dels quatre punts cardinals principals i dels quatre primers intercalats com el necessiten els mariners. En navegació, a més de la flotabilitat i la maniobrabilitat, l'orientació és vital en cada punt per a decidir, comprovar i mantenir el rumb. En aquestes circumstàncies semblaria més lògic parlar del "pop dels vents" que no pas de la rosa. Els exemples de pops com motiu decoratiu no són pas cap raresa, (són famoses les ceràmiques cretenques) i no pas en edificis ni escultures pesants difícils de traslladar, sinó en objectes mòbils com els atuells de terrissa, fàcils d'embarcar a bord.

També cal pensar que la visualització dels punts cardinals es manifesta, més clarament que en els vents, en els camins del sol, diàriament de llevant a ponent, i anyalment de meridió a septentrió. No ens hauria d'estranyar que en comptes de "rosa dels vents, els antics n'haguessin dit "pop del sol".

E . KI . O . L . E . GA . R . KO . Llegint els signes de la figura a partir del situat en la part superior, criteri en el qual coincideixen Fletcher i Untermann, només en la segona lletra discrepen aquests autors. Segons Fletcher és una **L** i segons Untermann un **KI**. Jo m'inclino per aquesta segona probabilitat, no pas per la morfologia gràfica del signe, sinó pel resultat de la interpretació. En èuscar el sol sol ser anomenat **eguzki**, i Kintana considera la forma **eki** com literària, però emprada en formes derivades (**ekialde** = la banda del sol, llevant) . Desconec l'antiguitat atribuïda a aquest vocable i, per tant, la possibilitat de considerar-la ibèrica, però no hi ha cap dubte que un euskaldun actual no tindria cap dificultat en traduir **eki-olagarro** com sol-pop, pop solar.

Desconec també si un dels noms amb tradició marinera, documentat per exemple en el vell mariner més fotografiat a Cadaqués en els anys 80, Pere *Oleguer* Giró, és relacionable etimològicament amb el vocable ibero-èuscar que hem tractat aquí.

4-LA FUSAÏOLA DE VALLS

Aquesta peça va ser publicada per Mª.I.Panosa i Domingo en 1993 i dos anys després per Untermann. Es tracta d'una petita fusaiola de terrissa amb una inscripció que conté vint-i-dos signes fent la rotllana i al dessota set signes en connexió i un altre gairebé diametralment oposat. Aquí ens limitarem als 22 signes, tots identificables, que formen una frase interpretable amb relativa facilitat. Comparada amb altres fusaioles registrades en els M.L.H. d'Untermann, C.4.2 del Castell de Palamós (34 sig.), D.9.2 de Margalef (13 signes), D.11.3 de Binefar (10 sig.), D.11.3 de Soses (10 sig.), resulta ser la segona en longitud textual.

Els únics signes susceptibles de discussió serien el primer, com veurem, i dues **A,** (signes 5 i 12 de la reproducció dins del quadre) que s'apropen més de la morfologia de la **R** (r5) que no pas de a3., però que ja varen ser molt ben resolts en les primeres transcripcions. La competència, sagacitat i destresa dels transcriptors també es palesa en la correcte interpretació del setè signe dels aquí reproduïts, igual que els dos anteriors, però que no pot ser una **A** en venir just al darrera d'un **DTA**, fet del qual cal

concloure'n que es tracta d'una r5. Així ho transcrigueren tant M.I.Panosa com J.Untermann.

El primer signe, formalment una **L**, ha estat correctament interpretat com una **U** incompleta. Les tres consonants contigües d'una transcripció com **L.X.TA.N** serien insòlites en llengua ibèrica. Aquests no són pas els únics encerts de Panosa i d'Untermann : un altre també molt important és la determinació de l'inici de la inscripció a través d'un indici, el tamany dels signes, més grossos en la primera part que en la resta de l'epígraf.

Hi trobem un dels vocables més habituals en el repertori epigràfic ibèric, **EGIAR**, que alguns autors han volgut interpretar com títol real o al menys nobiliari, i d'altres, no tan esgarriats, com "(em) va fer", "(em) va fabricar", *fecit*, *ex officina*, etc., però que en tots els epígrafs que he analitzat amb diferents graus d'èxit (C.2.8, E.7.1, F.13.3, F.13.5, F.13.6, F.13.8, F.13.21) (2) correspon perfectament a l'èuscar **egiera** = moment de fer, derivat d'**egin** = fer. Al principi, en 1997, vaig considerar la possibilitat, formalment més propera, d' **egia** = veritat, més el determinant **–r**, (="la" veritat) però ja en els primers epígrafs més o menys ben resolts es va palesar que no s'hi esquèia. L'opció del títol real o nobiliari no la vaig voler ni tan sols considerar, per fantasiosa i gratuïta.

El primer mot és molt proper tant del verb **uzta**(tu) = segar (i doncs "tallar"), com d'**uztar**(tu) = junyir, com d'**uztai** que pot significar arc i abraçar. Resultaria més comprensible "junyir la banya " (**adar =** banya) que no pas segar-la. Això en un primer nivell de comprensió, quan no sabem a quina banyeta (**adartxu**) es refereix.

El mot **ZINEGUNTZIR** és tan proper a la forma actual basca que no semblaria exigir comentaris previs, però atesa la circumstància que hom l'ha volgut relacionar amb **SINE BETIN** del plom de Castelló (F.6.1), considero necessari esmentar de passada que res no sembla tenir-hi a veure : **SINE BETIN** = **sine**(tsi) **beti** = creu sempre, encaixa en la resta del text de Castelló molt millor que cap nom propi. (3)

U.X.TA.N . A.DA.R.tX.U . E.GI.A.R . Z.I.N.E.GO.N.tZ.I.R

uzta **adartza** **egiera ,** **zinegontzia**

moment de tallar la banyeta , l' algutzir

Immediatament hom es pregunta per a què recoi podria necessitar una fusaïola tot un senyor algutzir, quan havia de "junyir o segar una banyeta"...? Però abans de provar de respondre aquest interrogant hauríem de fer algunes consideracions.

Ignoro l'etimologia atribuïda a **zinegontzi**(a) (4); la del català «algutzir » és semítica, *al wazir*, en opinió dels nostres etimòlegs, malgrat que la semblança amb les dues síl·labes finals del mot que ens documenta la fusaiola de Valls és gran, difícilment atribuïble a processos d'evolució convergent. El desconeixement de algunes informacions contingudes en l'epigrafia ibèrica pot haver esbiaixat, sense cap dubte, la

nostra interpretació del passat dels humans i de llurs llengües. Resultaria difícil mantenir que cap ni un dels mots catalans tinguin etimologia ibèrica, quan és més que probable que la llengua ibero-èuscara fos enraonada a les nostres terres durant no pas menys de sis mil·lennis, des del neolític antic fins el canvi d'era, deixant de banda les pervivències residuals en les valls pirinenques, que pogueren arribar força més enllà del previsible.
D'altra banda, cal recordar que els sufixos èuscars actuals no es corresponen als de la llengua ibèrica. **ZINEGUNTZIR**, subjecte agent d'un verb actiu, és a dir, ergatiu, en èuscar hauria de dur el sufix –**ak (zinegontziak)**. De moment no sé si l'ergartiu ibèric duia un sufix igual que l'absolut plural o no. Malgrat el convenciment que cal cercar aquests sufixos en els mots acabats per **–R** , per **–KE, -KA** o **–KI**, no he aconseguit cap resultat satisfactori fins el present. Cal reconèixer que no he esmerçat prou esforç en la qüestió.

Entre el molts errors que vaig cometre al principi, no va pas ser el pitjor el traduir **UXTAN** per **uztar**(tu) = junyir , en comptes d' **uzta**(tu) = segar. Em fonamentava en una altre exemple on la **N** ibèrica ha esdevingut R èuscara, el primer mot de la mal anomenada « estela » de Santa Perpètua de Moguda, (**BA)TZANETXE**, equivalent a l'actual **batzarretxe**, casa de les assemblees. Posteriorment vaig preferir pensar en un sufix locatiu (**uxt-an**), malgrat que el plom d'Alcoi, com veurem, presenta algun locatiu aparentment segur però amb sufix –**A**. També vaig errar estrepitosament en traduir **ADARTXU** per **adartza** = banyam en comptes de considerar-lo un diminutiu d' **adar** = banya, branca . Però ja he dit que aquests errors no varen ser greus perquè només varen durar algunes setmanes. El pitjor error va ser creure, per alguns mesos, que mai no podriem conèixer la resposta correcta a la pregunta tan incorrectament i extemporània formulada uns paràgrafs enrere. Certament no veia pas com podia caldre una fusaiola de terrissa per a junyir el poderós banyam de ves a saber quina mena de bèstia grossa.

5. Pb D'ALCOI - G.1.1

Aquest plom, recollit als M.L.H. d'Untermann amb referència G.1.1., està escrit en llengua ibèrica però en alfabet jònic, molt semblant al nostre alfabet llatí actual. Està escrit per les dues cares, amb set línies a la cara A i cinc a la B. Aquest epígraf presenta l'avantatge de distingir les oclusives sonores de les sordes, però només compta amb dues lletres per a la sèrie "s-ts-z-tz-x-tx".

Presentaré el text amb una primera línia reproduint l'epígraf, la segona en ibèric transcrit a l'alfabet llatí, la tercera en mots èuscars seguint l'ordre de l'epígraf (aquestes dues línies en majúscules per a facilitar-ne la comparació), la quarta amb l'ordenació èuscara actual i en minúscules, marcant bé la separació entre paraules, i referint-les a les de la cinquena línia, en català. Dificultats de tota mena, principalment les derivades del meu estadi de coneixement de l'èuscar, encara ni de lluny prou satisfactori, motiven que, a més d'algun mot aquí i allà, hi hagi línies senceres en les quals no he obtès gaire bons resultats. Són línies que no figuraran en

aquest treball. Comencem amb les cinc primeres de les set línies de la cara anomenada A.

cara A , lin 1

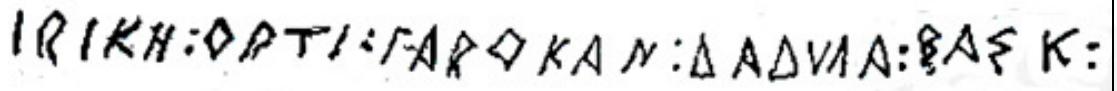

I R I KE	O R T I	G A R O K A N	D A D U L A	B A Z K
I R E K I	hO R TZak	G A R O K A N	D A U D E L A	B A T Z A
ireki	**hortzak**	**garo-kan**	**daudela** (badakizue),	**batza**
obertes	les dents	a la recerca de rosada	(sabeu doncs) que estan , l'aplec...	

La sinècdoque de dents per boques no cal comentar-la, és prou corrent en tota la literatura mundial. El que resulta difícil de creure és que un plural acabés en –**I** en ibèric (**ORTI**), com en la segona declinació llatina, prefereixo creure en un error ortogràfric motivat per la dificultat d'usar un dígraf com **TZ**. Convindria reexaminar amb cura aquest signe i veure si de debò és una I o es detecten vestigis d'altres traços. **Garokan** està compost de **garo** = humitat que es troba a les fulles després de la pluja, (segons Kintana), i el sufix –**kan** que, malgrat no aparèixer com a tal en els meus Hiztegia, hi és sota la forma de **urkan** = a la recerca d'aigua. **Daude** és la tercera plural del present indicatiu d'**egon** = estar. El sufix -**(e)la** serveix per a subordinar substantivament l'oració. Aquí caldria suposar l'el.lipsi d'un verb principal com **dakizue** (de **jakin** = saber) o **badakizue** (= sabeu doncs). Tota la línia diria :

" (Sabeu doncs) que estan les dents (boques) obertes en busca de rosada, l'aplec... "

cara A lin.2

B U I S T I N E R	B A G A R O K	S S S X C	TURLBAI
B U S T I N E R A	{ B A G A K O		
	{ B A G A R I K		TURIBAI ?
(bustitasun, bustialdi bustidura)	**bagarik (bagako)**	**?**	**?**
mullena	sensa	360 ?	?

BUISTINERa no ve al diccionari, però sí les altres tres formes esmentades, i també el sufix –**era** = forma, manera. La preposició **gabe, bage, bagarik** o **bagako** = sense, en èuscar com sembla ser en ibèric, sempre es posposa al mot de referència. Segueixen cinc signes probablement numerals. Si donem a sigma el valor que tenia habitualment a Grècia (=200), la quantitat resulta superior a 600, però res no ens obliga a creure que els ibers hi atorguessin aquest valor. Fent sigma = 100, X=50 i C=10, llavors (5) obtenim la xifra 360, potser els dies que separaven un Carnaval del proper. Però això no és gaire coherent amb el sistema numeral basc que, com el francès, és de caire vigesimal. A **TURLBAI** no li he pogut identificar cap equivalent, tot i sospitar que vol dir quelcom de ben proper a "jornades", en èuscar **egunbete**, o simplement **egun** (=dia, jorn) radicalment diferent del mot ibèric en qüestió. En èuscar existeixen alguns mots més o menys llunyanament semblants a aquest, però malauradament ni la seva morfologia ni el seu significat no fan versemblant la identificació ; **etorbide** = avinguda ; origen ; cabal, diners. En les seves arrels, **etorri** = venir, **bide** = camí. La dimensió lineal d'una avinguda no és pas incongruent amb la

dimensió temporal d'un dia. En ibèric el vocable derivaria potser de **TUR** = **etorri** (?) i de **BAI** = sí o, més probablement, de **IBAI** = riu. Si això fos cert, semblaria lògic pensar que l'expressió sencera significa « 365 riuades » i no sé fins a quin punt seria lògic creure que « riuada » pot ser metàfora per « dia ». Un altre mot llunyanament semblant seria **turmoi** = **trumoi** = tro ; tampoc no sembla encaixar en el text. En tot cas, no he volgut contemplar la possibilitat d'un antropònim, sobretot veient que ni el propi Untermann el pren per tal, i el considera un mot insòlit, inusitat. La successió **RLB** tant en èuscar com en epigrafia ibèrica semblaria aberrant. Seguint la sug.gerència d'Untermann, que potser la **L** és un error de l'escrivent per **A**, també he explorat aquesta possibilitat, sense cap resultat.

cara A lin. 3

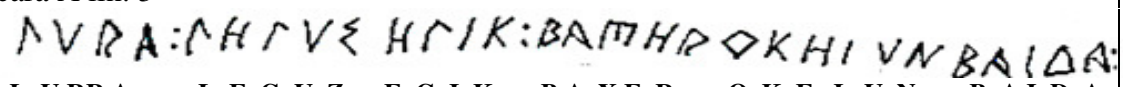

L U RR A	**L E G U Z**	**E G I K**	**B A X E R**	**O K E I U N**	**B A I D A**
L URReAn	**L E K U Z**	**E G I K**	**B A X E Ra**	**?**	**B A I T A**
llurrean	lekuz	egik	baxera		baita
a terra	lloc	fes	la vaixella	(lloc de vomitar?)	també

LURRA l'he considerat un locatiu inesiu de **LUR** i li he canviat la terminació en aquest sentit Aquest mot no serviria, doncs, per a afirmar que el determinant en cas absolut o nominatiu era –**A** en ibèric. Fer lloc es diu actualment **leku egin**, sense el sufix instrumental, malgrat que en d'altres expressions, com ara "canviar *de* lloc" es diu **lekuz alda**(tu). D'altra banda, sabem que s'està referint a un home, per l'**egik** =fes, home, en 2ª masc. sing. de l'imperatiu. Recordem que la segona del singular és l'única persona de l'imperatiu que es manifesta sota dues formes, de gènere diferent. Per a dir "fés" a una dona, seria **egin**. Falment, el vocable **OKEIUN,** introbable als meus diccionaris, sembla compost d'**oka** = vòmit, vomitar i el sufix –**une** = lloc o moment.

Respecte a la suposada etimologia de vaixella, pretesament originada en el llatí *vasarium* (6), si li atorguem credibilitat, llavors caldria pensar en **BAXER**= **bazter** = vora, marge. Llavors: " a terra fes lloc al marge, lloc de vomitar també". Això no obstant, la línia següent sembla més coherent amb el primer supòsit.

Continuem amb la quarta línia. En ella hi trobarem un mot la funció del qual, atès el sentit de la frase hauria de ser, previsiblement, de locatiu inesiu. Resulta, per tant, força desconcertant que no acababi en –**A** com **LURRA** (lin.3) o **TXERAIKALA** (cara B lin.4) que trobarem ben aviat.

cara A, lin. 4

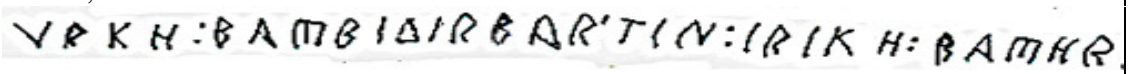

U R K E	**B A X B I D I R**	**B A R T I N**	**I R I K E**	**B A X E R**
U R K A	**B A S I D I**	**(BARDIN ? BARETU ?)**	**I R E K I**	**B A X E R**
urka(n ?)	basidia	(berdina, baretua?) ,	ireki	baxera
(en?) la forca	el bou salvatge	(igual ? calmat ?) ,	obrir	vaixella

URKE, si acabés en **-A** ens comfirmaria el sufix d'inesiu, però no és així. **Basidi** està format del prefix **bas**(a)- = bosquetà, farèstec, salvatge i **idi** = bou ; es refereix a un brau vell silvestre, un ur vell. **BARTIN** podria ser **bardin = berdin** = igual, potser en referència a la línia anterior, fent lloc a la forca igual com n'ha fet a terra per la vaixella. Si fos **baretu**, amb el sufix –**n** d'inesiu, en tractar-se d'un ésser animat, actualment caldria dir **baretuarengan**. L'infix –**gan**- (o **–(a)ren-gan**-) que en inessiu es converteix en sufix perquè perd l'autèntic sufix que caracteritzen d'altres casos, com l'al·latiu final (-**arengan-aino**) o l'al·latiu direccional (- **arengan-antz**), semblaria enviar les seves arrels segles enllà, i no trobo gaire convincent pensar que certs dialectes de l'ibèric, tinguessin un sistema diferent. Si de cas, el fet de poder ser considerat el brau com l'encarnació de Mot, de l'hivern i de l'any vell, podia ser tractat morfosintàcticament com un objecte inanimat. Aquesta darrera hipòtesi tampoc no resulta prou satisfactòria, especialment quan en la línia anterior hi hem trobat un inessiu amb el sufix **–A**, D'altra banda, la darrera vocal del mot, **I** en ibèric i **u** en èuscar, encaixaria perfectament amb la hipòtesi que la distinció i<->u no va ser gaire marcada en el pas de l'ibèric a l'èuscar, com veurem i comentarem a la tercera línia de la cara B.

cara A lin.5

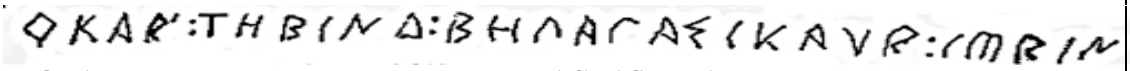

OKAR (AI)	**TE EBIND**	**BELAG ASI KAUR**	**IX**	**BIN**
OKA	**ETA EBIA**	**BELAG(in? ile?)-ATZI-KOR**	**hITZ**	**BINAN**
oka	eta ebia	belagin-azti-kor	hitz	binan
vòmit(s)	i pluja ,	la bruixa (bruixot?)-endeví	mots de dos en	dos

El primer mot, acabat amb el sufix –**R** , aquí podria denotar plural més que no pas ergatiu. Però en la línia anterior, **BAXBIDI-R** no crec es pugui traduir en plural La còpula (**E**)**T**(**E**) = **eta**, segons es desprèn d'altres epígrafs, es podia unir al mot anterior o posterior. Encara avui es pronuncia sovint **ta**. Aquí, la segona **E** s'assimila al mot que segueix, **EBI**= **ebi**(a) = **euri**(a) = pluja, tal com es continua dient a Gipuzkoa, però no entenc, de no ser un altre error ortogràfic, la terminació –**ND** ; potser l'aparent delta sigui també una alfa, però això no portaria grans canvis en la comprensió del text. **BELAGATZIKAUR** no es correspon a cap forma actual, però sí que es conserven **belagin** i **belagile** = bruixa i bruixot, **azti** = endeví i el sufix –**kor**, actualment aplicat només a verbs i significant propensió, proclivitat. Certament podríem pensar que aquest mot és, amb major possibilitat, **gau** = nit o **gaur** = avui, però aleshores resulta difícil integrar-lo a la resta de la frase . Cal observar com en el mot **atzi**, també com a l'ostrakon d'Enserune (**GAZTIGE**, B.1.33), el so **ZT** ha estat reduït a una sigma, sense emprar cap signe dental (a Enserune) ni cap lletra tau aquí. Això em fa creure que l'escriptor del text no era pas un grec jòni escriguent al dictat d'un iber, sinó un iber coneixedor de l'alfabet jònic però un xic desorientat per la incompatibilitat entre les lletres foranes i els fonemes xiulants de la parla indígena. Si a la lin.2 havia emprat -**ST**- aquí no va atinar a fer-ho.

L'expressió « mots de dos en dos » podria referir-se a alguna mena de rodolins o de lletanies pronunciades per la bruixa o bruixot, com els que semblen escrits (7) en un plom d'Enguera (M.L.H., F.21.1). Les lletres **–AI** , de **BINAI**, no apareixen en aquesta cinquena línia sinó a principi de la sisena, sobre la qual no he aconseguit bons resultats

Fins aquí, amb un sol mot desconegut i només un parell de molt dubtosos en cinc línies consecutives, l'epígraf ve a dir:

" (Sabeu) que estan les boques obertes a la recerca de rosada, la gent sense mullena (350 dies?). A terra fes lloc, home, la vaixella (lloc de vomitar?) també; (en ?) la forca el bou salvatge (calmat?) . Obrir la vaixella, vòmit i pluja, la bruixa-endevina, mots de dos en dos. "

A partir d'aquest punt, només n'he comprès alguns fragments. Mots com **AXGANDIX** o **TAGITXGAROK**, a la línia 6 de la mateixa primera cara, amb una fonètica tan típicament basca, ofereixen algunes possibilitats d'interpretació però a uns nivells d'incertesa poc acceptables. El primer mot, per exemple, s'assembla extraordinàriament a **hauxengandik**, l'ablatiu plural de **hauxe** : des d'aquests (èssers vius) mateixos. Però sense entendre els mots veïns, ens manca la seguretat que dona la congruència amb el context. A la línia 7, el darrer mot **GAIBIGAIT** fa pensar necessàriament en dos segments **gai** = susceptible d'esdevenir, solter, etc... i **bigai** = vedella de dos anys, malgrat que **gai** funciona com sufix: **andragai**(a) = (la) pubilla, (la) futura senyora (**andra**) (mot molt adient per a referir-se a la mal anomenada *Dama* d'Elx. **Andragaia** d'Elx, si volem ser mínimament fidels a a les nostres arrels culturals i a la serenament misteriosa pubilleta ibèrica barroerament segrestada en dominis celto-visigòtics).

De l'altra cara de la làmina de plom, la que solem anomenar B, no n'he pogut entendre la primera línia, però el resultat de les quatre restants m'ha atorgat una especial satisfacció perquè m'ha confirmat una de les quatre o cinc hipòtesis més o menys defensables sobre la fusaïola de Valls i el seu ús. I també per esclarir-nos un dels « vectors de mullena » del carnaval ibèric. El caracter insegur i alhora polèmic d'un dels mots de la primera línia em conviden a obviar-la en el text principal, tot relegant-la a l'espai de les notes marginals (8). Començaré per la segona.

cara B , lin.2

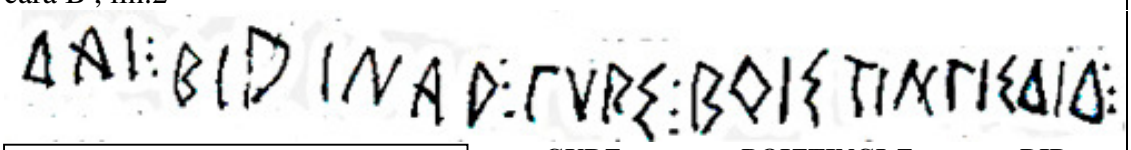

GURZ	**BOIZTINGItZ**	**DID**
GURDI	**BUZTINGINTZA**	**DITU**
gurdiak	buztingintza	ditu
el carro	terrissa (-es)	té

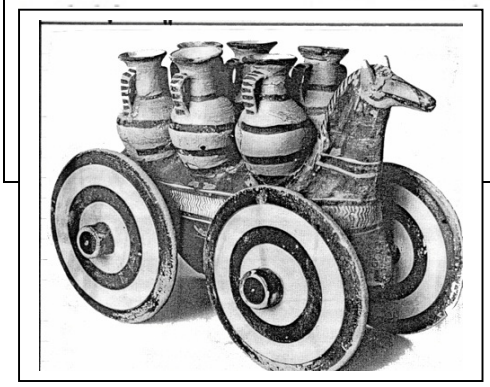

Procedent de Calcis (Illa d'Eubea, Grècia) terra de jonis, com l'alfabet de l'epígraf analitzat aquí.

D' aquesta línia només n'he pogut esclarir un parell de mots, però semblen importants per a comprendre algun altre text com el del kalathos de Llíria (F.13.5) on, per cert el mot usat per a designar el carro, **GURZ,** o **GURTZ** també hi apareix. (9) **Ditu** = té coses, format per la forma verbal **du** = té, i l'infix pluralitzador **–it-** , aquí explicable només si considerem **buztingintza** com un plural o bé un nom col·lectiu, « terrisseria » en comptes de terrissa.

cara B lin.3

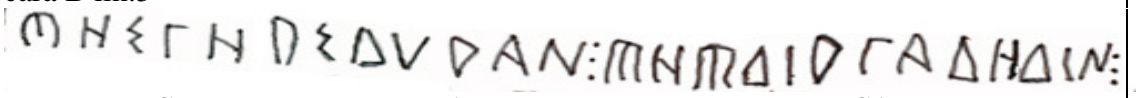

XEtZGERZ	**DURAN**	**XEX**	**DIRGA**	**DEDIN**
..?.....	?	**XEXEaN**	**EDERGA**	**DADIN**
		(al?) toret	ornament	tingui

(jo)

DURAN, força proper a **dira** = són, però veurem a la darrera línia que aquesta forma verbal s'escriu **DIRAN**. No seria impossible un error ortogràfic de l'escrivent, sobre tot posseïnt indicis força sòlids d'una tendència dels ibers a pronunciar una vocal segurament molt propera a la *u* francesa o *ü* alemanya. El teònim **URTZU** ibèric va passar a **Urtzi** en èuscar (ostrakon Mas Castellà); **dolu** = dol, en ibèric és **DOLI** segons l'epígraf de la vora del kalathos de Llíria (F.13.5); el famós vocable **IUNTZDIR** = esquitx, esquitxar = **ihinzta**, i molts d'altres exemples.

A continuació, la línia que ens esclareix l'ús de les fusaïoles rituals carnavalesques, potser la majoria que es troben a les necròpolis. Si manipular la fusaïola implicava, com veurem, haver estat nomenat agutzil aquell any, això constituïa un record important en la biografia del difunt i hom li posava a la tomba en categoria d'objecte gairebé talismànic, ofrena feta en homenatge als passats moments de glòria d'aquella persona

caraB lin.4

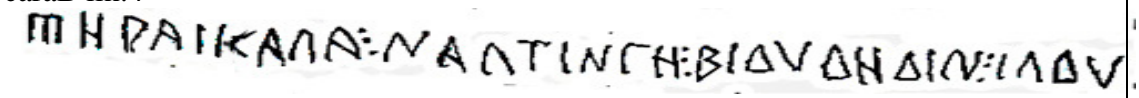

tXERAIKALA	**NALTINGE**	**BIDU**	**DEDIN**	**ILDU_**
TXARATIL(an ?)	**?**	**BIRUa**	**DADIN**	
(a ?) les fusaïoles	?	fil	tingui jo	(ildu-

>lin.5)

Potser caldria pensar que la forma del verb ha canviat entre l'ibèric i l'èuscar, perquè hauria de venir en tercera persona, indistingible de la primera en català. Qui hauria de tenir ornament semblaria ser el toret i no pas el subjecte d'enunciació. Igual que la fusaïola i el fil. A menys que no definis un matis com ara el que diriem, en català, "que el toret *em* tingui adornament" o bé « ornament tingui jo *en* el toret, fil tingui jo *a* les fusaïoles.

Em semblaria ben lògic que hom objectés que la diferència entre **tXERAIKALA** i **txaratila** és massa grossa per a suposar-ne una equivalència. Però de fet les dues primeres síl.labes i la darrera són pràcticament iguals. La gran diferència és la tercera sil.laba, on resulta difícil d'entendre el pas de **KA** a **ti**. Això no obstant, seria força improbable que el sol mot èuscar prou semblant a l'ibèric, el sentit del qual casa perfectament, amb crua coherència, textualment i contextual, i que fins i tot ve a corroborar el sentit del « tallar la banyeta » de la fusaïola de Valls, no fos sinó un divertit parany de l'atzar. Cosa també possible, és clar. Un cop més experimento el neguit d'haver d'apel.lar a la probabilística com darrer recurs en la valoració d'uns resultats.

Tenim aquí, en **TXERAIKALA**, un altra indici que probablement el sufix ibèric inesiu sigui **–A**, com hem vist a **LURRA** anteriorment : en un principi, amb un coneixement encara inferior al que tinc actualment sobre la llengua èuscara, vaig traduir la frase com « la fusaïola fil tingui per al fosc castrat », però aviat vaig comprendre que era més comprensible un canvi en un sufix que no pas un canvi en la flexió verbal que convertís la primera persona en tercera. Sobre tot amb la sospita que ja m'havia suscitat la funció sintàctica de **LURRA** = **lurrean** ?. Actualment crec que cal traduir : « En la fusaïola fil (hi) tingui (jo) ». Llavors cal preguntar-se per què **XEX** = **xexen** = diminutiu de **zezen**, de la linia 3, no acaba també en **–A**, o en **–ARENG-A**, com ja he comentat abans, essent igualment un locatiu, segons el sentit aparent de la frase. Per a aquest interrogant tampoc no hi he trobat cap resposta, llevat de l'alternativa « toret tingui jo a l'ornament », no gens convincent, és clar.

El segon mot d'aquesta línia, **NALTINGE**, no sembla tenir un so gaire compatible amb l'èuscar. Cap mot no comença en **NALT-**. Si fos **NARD-**, en trobariem alguns, com ara **nardai** = pal usat en un carro per a transportar grans pesos. Concepte difícil de casar amb **inga** = aixafar amb el peu, o amb **ingi** = paper, que podrien acabar de completar el mot ibèric. N'hem de concloure que no n'enetenem el sentit. Un mot més al calaix de les indeterminacions d'aquest epígraf.

Passem a la línia següent :

cara B lin.5

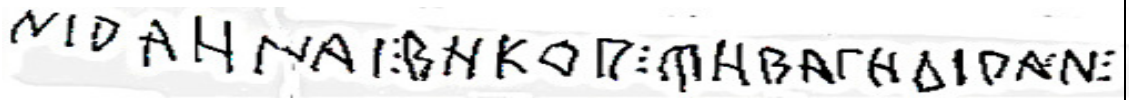

ILDU) N	**IRAENAI**	**BEKOR**	**XEBAGE**	**DIRAN**
ILUN	**IRENARI ,**	**BEHEKOak**	**ETXE BAGE**	**DIRA**
(per al) fosc	castrat ,	(els) súbdits	sense casa	són

Els primers mesos de l'any 98 vaig creure que la primera lletra d'aquesta línia formava part de la primera paraula, i cercava una interpretació relacionada amb **ni naiz =** jo sóc o **nirea naiz** = meu sóc, fins que vaig afegir la lletra al darrer mot de la línia anterior malgrat que no hi havia els tres punts, signe de separació. En comprovar que **iren** = castrat, el fet d'haver començat a entreveure la qüestió del Carnaval i del brau castrat em vaig convèncer que havia optat pel bon camí. Quant a la terminació **–AI = -ari**, cal recordar que llevat dels possessius, en èuscar l'adjectiu va sempre darrera del nom i al seu final s'apliquen els sufixos com **–ari**, de datiu. Si en ibèric també era així, llavors hem de considerar "fosc" com nom i "castrat" com adjectiu, cosa no gens sorprenent, perquè si fosc es refereix al color del pelatge d'un animal, aquesta és una característica permanent que pot originar un nom (recordem les Blanquetes, Rossetes i Negretes dels nostres pastors) mentres que la castració, especialment si no era per a fer un bou, sinó ritual, es podia executar en edat avançada de la bèstia, potser just

abans o fins i tot just desprès de morir. Relativitzaríem així una de les dades fonamentals sobre les quals Goroichategi creu veure la diferència entre l'aquità i l'iber : si en iber **ILDUN** va sovint al principi del sintagma nominal, és perquè, tot i ser adjectiu, s'ha substantivat . Malgrat que a Lapurdi encara són aspirades les hacs, la semblança entre **hil** = matar i **ilun** = fosc és ben palesa ; el color negre, la nit i la mort són relacionats sovint ; recordem per exemple les arrels gregues *nukt-* i *nekr-* designant respectivament la nit i la mort ; *nekr-* va passar al llatí *nig.r-*, designant el vulgarment anomenat color, tot i no ser-ho. El català va recuperar la e primitiva, tot conservant la velar sonora llatina.

El mot **BEKOR** = **beheko**(a) significa literalment "el d'abaix (**behe**)", potser en aquest cas fent referència al món terrenal en contraposició al celestial. Coneixent l'adopció relativament tardana de la P en èuscar, cal considerar com evolució posterior el mot **peko**(a) = (el) súbdit, (el) serf. Aquí la darrera lletra feria pensar que el sufix –**R** no era equivalent al determinant de subjecte intransitiu en singular -**a**, sinó a –**ak**, determinant, actualment, de subjecte actiu (ergatiu) i també de plural, com probablement en aquest cas. El mot **BEKO**, el trobem també en d'altres epígrafs com l'anomenat « vas biblioteca » (F.13.3), un fragment de terrissa d'Azaila, a l'Aragò, aquí sense determinant, o en un plom (G.15.1) trobat a Montealegre del Castillo, prop del Cerro de los Santos (Albacete). De moment, cap altre epígraf dels analitzats explica perquè els serfs estan sense casa. Sense cap altre pretensió que la de mera suggerència, podríem pensar que durant els dies de la celebració d'aquest ritu la gent no havia d'entrar a casa seva, i que respecte als dos braus carnavalescos, divins o sobrenaturals, tothom era considerat serf, sotmès als alts designis dels cicles climàtics anyals . En aquest cas, tractant-se d'una mancança transitòria perquè en acabar els carnavals la gent tornava a tenir casa, crec que s'hi escauria amb força major propietat **daude** = estan (del verb **egon**), en comptes de **dira** (del verb **izan** = ser). Observem, en tot cas, com l'ordenació de la frase « els súbdits casa sense estan » es correspon exactament a la sintaxi èuscara, amb **bage** darrera el mot de referència i l'element inquirit, que a efectes de simplificació i comprensió podríem anomenar « element emfatitzat », just abans del verb. L'important no és pas que siguin precisament els súbdits els qui estan sense casa, sinó que dels súbdits, entre d'altres característiques n'emfatitzem una, la manca de casa.

Aquesta és la darrera línia del plom, aquí s'acaba. Si de la cara A havia estat possible interpretar-ne les cinc primeres línies, de la cara B no ha resultat difícil tenir resultats força bons en quatre línies consecutives.

"...el carro té terrisses... ...(en ?) el toret ornament tingui jo, (a ?) les fusaïoles fil tingui jo per al fosc castrat. Els serfs són sense casa . "

Podem ara sotmetre tot el procés a una comprovació ràpida i senzilla, la de veure si, juxtaposades, les dues cares del plom són d'alguna manera congruents o bé presenten una dislocació del discurs, una solució de continuïtat, perquè resulten clarament incompatibles. Veiem-ho. La interpretació de totes dues cares del plom, salvant les tres línies centrals, dificultoses, seria:

(Sabeu) ***que estan les boques obertes a la recerca d'esquitxada, la gent sense mullena*** (360 dies ??) ***...a terra fes lloc, home, la vaixella***

(lloc de vomitar?) també; ***la forca, el bou salvatge*** (calmat?) . ***Obrir la vaixella, vòmit i pluja, la bruixa-endevina, mots de dos en dos.*** .../(3 1/2 lin.) /... ***el carro té terrisses***... ...(en ?) ***el toret ornament tingui jo, (a ?) les fusaïoles fil tingui jo per al fosc castrat. Els serfs estan sense casa*** .

És evident que un suport molt més car que el paper actual com era el plom en aquell temps, podria haver estat aprofitat per a dues ocasions diferents d'escriptura, contenint dos missatges sense cap con.nexió, un a cada cara, com ha estat suggerit en algun plom i també en aquest, basant-se en indicis poc clars com el fet que les interpuncions separadores de mots, a la cara A siguin de dos punts i a la cara B de tres, i degut, també, a les diferències cal·ligràfiques entre elles. . Però no sembla ser aquest el cas. Els textos de les dues cares són no pas només coherents, sinó fins i tot complementaris. I notablement moderns en el seu aspecte literari, una descripció curulla de vivesa i de concisió. Gairebé botríem parlar d'estil impressionista. Tot sembla suggerir que es tracta d'un pregó de festa. Molt inspirat, a més. I valorat, és d'imaginar, en la seva dimensió literària fins el punt de ser conservat en una tomba en comptes d'esborrat o refós. Ben cert que la valoració potser no era referida a cap valor literari sinó al record « biogràfic » del difunt, del dia més senyalat de la seva vida, quan li va pertocar de pronunciar el discurs inaugural dels Carnavals.

El paper del brau vell salvatge o ur vell en relació a la forca, no resta del tot clar en aquest epígraf. D'una banda, una senzilla avaluació de pesos i potencies ens podria inclinar a pensar que l'animal només portava la forca. Però no manquen indicis que era ell mateix qui havia de ser-hi penjat. Entre d'altres, la tercera línia del plom F.21.1, d'Enguera, prop de Xàtiva, **URKARA ILUR** = a la forca agonitzant (altra cop nota 7), o l' « estela » (10) de Canet lo Roig (F.2.3), amb l'epígraf **ZOZIN TAKER**, interpretat per Untermann com inscripció sepulcral amb el nom del difunt, però que s'assembla potser prou a l'èuscar **zezen taket** = brau-estaca (estaca de brau), com per a permetre'ns dubtar de la interpretació onomàstica, i permetre'ns dubtar de les etimologies suposadament àries de mots com estaca o bastó (11). Certament, si amb mitjans materials i tecnològics molt limitats pretenguéssim erigir un bastiment de fusta capaç d'hissar un brau de mitja tona, una bona manera seria fer-ho sobre una « estaca » de pedra sòlidament clavada a terra on ancorés una bastida o una càbria . Convençut com estic que la cultura ibèrica era l'hereva directa de la dels pobles assentats a la nostra terra des del neolític antic, a voltes he arribat a pensar que els menhirs, també **gortarriak,** potser foren els precursors de la Torre de les Hores d'on pengen el ruc de Solsona.

Em pregunto si podem considerar sòlida la conclusió, deduïda del plom d'Alcoi, que el **SINEGUNTZIR**, l'algutzir, a més de castrador oficial del brau, també fos l'encarregat de pronunciar el discurs de festes del Carnaval. Si acceptem que aquest plom conté un text que només pot ser interpretat com a discurs (inaugural ?) de festes, i recordem que la fusaiola de Valls serveix per a que el **ZINEGUNTZIR** castrés « el fosc », llavors la primera persona del verb (BIDU) **DADIN** = tingui jo (fil) implica que l'algutzir sigui també l'orador. Amb això no hi guanyem gran cosa, i seguim sense saber el més important : si el càrrec d'agutzil era vitalici o anyal, posem per cas. Mancat d'arguments m'inclino a creure en la segona possibilitat simplement perquè sembla més congruent amb el tarannà dels ibers. Amb el tarannà que, malgrat les tesis

aristocratòfiles d' autors prou reconeguts, molts indicis fan aconsellable atribuir als ibers. Una manera de fer corresponent a una cultura i una societat ni de lluny tan estratificades com pretenen els partidaris d'aquestes tesis. Potser actualment no resulti gaire políticament correcte pretendre que l'economia d'excedents no ha de generar necessàriament estaments com la noblesa, el clergat i l'exèrcit. Jo mateix, fa gairebé trenta anys, vaig ser lector apassionat d'Althusser i del « catecisme » de Marta Harnecker, entre molts d'altres, i d'ambdós en segueixo usant més d'un esquema. Però no dubto gens ni mica que alguns conceptes del materialisme històric, utilíssims quan són aplicats al món de la tribu, no acaben d'encaixar en el món familiar de la masia aïllada. Pensem, per exemple, en la socialització dels mitjans de producció o en les relacions socials de producció. Si a la tribu l'encarregar-se de netejar els fems del bestiar pot connotar una posició baixa en la consideració social, en la masia no ha pas de significar una baixa consideració familiar. I els mitjans de producció no poden ser socialitzats perquè ja estan « familiaritzats » . En la societat ibèrica, on probablement la població urbana era una part percentualment petita de la total, el progrés agrícola derivat de la metal·lúrgia del ferro, va repercutir sens dubte en producció d'excedents. La tesi de l'estratificació social i l'aparició d'una aristocràcia emergent, defensada per historiadors sovint ben autènticament i sincerament progressistes, a més d'atorgar arrels prehistòriques a la noblesa, pot ser més o menys certa en les cultures patriarcalistes, tribals, però també pot arribar a ser grotesca en el món familiar de la masia primigènia. En aquest darrer, el més segur és que els excedents fossin canviats per productes dels mercaders foranis i no pas destinats a llogar exèrcits mercenaris i funcionaris de la cort. Pretendre que la masia funciona igual que la tribu podria ser el pitjor error en la interpretació històrica del passat. I causa de molts d'altres errors.